

УДК 373.3:502/504:613

ШЕВЧУК Кристина

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

<https://orcid.org/0000-0002-9365-1456>e_mail: k.shevchuk@chnu.edu.ua**БИГАР Ганна**

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

<https://orcid.org/0000-0001-8373-463X>e_mail: h.buhar@chnu.edu.ua**ІНТЕГРАЦІЯ ПРИРОДНИЧОЇ ТА ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОЇ ОСВІТНІХ ГАЛУЗЕЙ ЧЕРЕЗ ВИКОРИСТАННЯ ПРИРОДНОГО СЕРЕДОВИЩА В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ**

У статті здійснено теоретичне обґрунтування сутності та змісту інтеграції природничої та здоров'язбережувальної освітніх галузей у початковій школі. Актуальність дослідження зумовлена потребою посилення здоров'язбережувальної спрямованості освітнього процесу в умовах Нової української школи, зростанням психоемоційного навантаження на дітей молодшого шкільного віку, зниженням їхньої рухової активності та обмеженням безпосередньої взаємодії з природним середовищем. На основі аналізу наукових джерел з'ясовано, що природнича та здоров'язбережувальна освітні галузі мають спільні змістові, діяльнісні та ціннісні характеристики, які створюють підґрунтя для їх ефективної інтеграції. Визначено, що природне середовище доцільно розглядати як важливий освітній ресурс і дієвий засіб поєднання пізнавальної, рухової та емоційної діяльності молодших школярів. Розкрито дидактичний потенціал таких форм і методів роботи, як уроки на природі, спостереження, дослідницька діяльність, міні-проекти, природничі екскурсії, цільові прогулянки, інтерактивні технології та рухливі вправи з природничим змістом. Обґрунтовано педагогічні умови ефективної інтеграції природничої та здоров'язбережувальної освітніх галузей, зокрема готовність учителя до реалізації інтегрованого підходу, цілеспрямоване використання природного середовища як освітнього ресурсу, безпечну організацію освітньої діяльності, поєднання навчання з руховою активністю та варіативність освітнього простору. Доведено, що інтеграція зазначених освітніх галузей сприяє цілісному розвитку особистості молодшого школяра, формуванню екологічної культури, здоров'язбережувальної компетентності та усвідомленого ставлення до власного здоров'я.

Ключові слова: інтеграція, природнича освітня галузь, здоров'язбережувальна освітня галузь молодші школярі, природне середовище, природнича та здоров'язбережувальна компетентність, Нова українська школа.

<https://doi.org/10.31891/pcs.2026.1.53>

This is an Open Access article distributed under the terms of the [Creative Commons CC-BY 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/)

Стаття надійшла до редакції / Received 30.01.2026

Прийнята до друку / Accepted 24.02.2026

Опубліковано / Published 26.03.2026

© ШЕВЧУК Кристина, БИГАР Ганна

1. ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

У сучасних умовах реформування загальної середньої освіти, зокрема впровадження концепції Нової української школи, особливої актуальності набуває проблема формування здоров'язбережувальної компетентності молодших школярів як однієї з ключових складових їхнього гармонійного розвитку. Зростання рівня психоемоційного напруження, зниження рухової активності дітей, посилення впливу цифрового середовища та обмеження безпосереднього

контакту з природою зумовлюють необхідність пошуку ефективних педагогічних засобів, спрямованих на збереження і зміцнення здоров'я учнів початкової школи.

У цьому контексті особливого значення набуває природнича освітня галузь, зміст якої має значний потенціал для поєднання пізнавальної та оздоровчої діяльності. Водночас сучасна практика організації освітнього процесу засвідчує, що можливості інтеграції природничої та здоров'язбережувальної освітніх галузей реалізуються недостатньо повно, а використання природного середовища як

ресурсу навчання та оздоровлення має епізодичний характер.

З огляду на це актуалізується потреба в теоретичному обґрунтуванні та практичному осмисленні можливостей інтеграції природничої та здоров'язбережувальної освітніх галузей через цілеспрямоване використання природного середовища в освітньому процесі початкової школи. Такий підхід відповідає ключовим засадам Нової української школи, зокрема діяльнісному, компетентнісному та інтегрованому підходам, і спрямований на забезпечення цілісного розвитку особистості дитини.

2. АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ

Проблема інтеграції природничої та здоров'язбережувальної освітніх галузей у початковій школі розглядається в межах кількох наукових напрямів: компетентнісного підходу, теорії інтеграції змісту навчання, здоров'язбережувальної педагогіки та методики навчання природничої освітньої галузі.

Теоретичні засади компетентнісного та інтегрованого навчання розкрито у працях Н. Бібік, О. Савченко, В. Кременя, С. Гончаренка, М. Іванчук, які обґрунтовують необхідність цілісного розвитку особистості учня, поєднання знанневого, діяльнісного і ціннісного компонентів освіти. У контексті Нової української школи ці підходи орієнтують освітній процес на формування життєво важливих компетентностей.

Питання здоров'язбереження досліджують О. Білоножко, С. Дудко, Н. Семеній, Т. Смоленко, І. Помещикова, Т. Солодовник, які розкривають сутність здоров'язбережувальної компетентності та підкреслюють її наскрізний характер у структурі освітнього процесу.

Методичні аспекти природничої освіти в початковій школі висвітлено у працях О. Біди, Т. Гільберг, С. Тарнавської, О. Пометун, де акцентовано на значенні дослідницької діяльності, спостережень та інтерактивних методів навчання. Дослідження Н. Коваль, Н. Лисенко, О. Мельник, Л. Ткаченко підкреслюють потенціал природного середовища як чинника пізнавального розвитку, емоційного

благополуччя та екологічного виховання молодших школярів.

3. ВИДІЛЕННЯ НЕВИРШЕНИХ РАНІШЕ ЧАСТИН ЗАГАЛЬНОЇ ПРОБЛЕМИ, КОТРИМ ПРИСВЯЧУЄТЬСЯ ОЗНАЧЕНА СТАТТЯ

Незважаючи на значну кількість наукових праць, присвячених питанням здоров'язбереження в освіті, інтеграції змісту навчання та реалізації природничої освітньої галузі в початковій школі, низка аспектів окресленої проблеми залишається недостатньо дослідженою.

Зокрема, у сучасних дослідженнях недостатньо розкрито педагогічні можливості використання природного середовища як засобу інтеграції природничої та здоров'язбережувальної освітніх галузей. Потребують уточнення механізми поєднання пізнавальної та оздоровчої діяльності учнів у процесі вивчення природничого змісту, а також педагогічні умови, що забезпечують ефективну реалізацію такого підходу в освітньому процесі початкової школи.

Окрім того, бракує системного обґрунтування впливу навчання у взаємодії з природним середовищем на формування здоров'язбережувальної компетентності молодших школярів у контексті вимог Нової української школи. Недостатньо уваги приділено й практичним аспектам організації освітнього процесу, що поєднує природничу та здоров'язбережувальну складові на засадах діяльнісного та інтегрованого підходів.

Зазначені положення зумовлюють необхідність подальшого теоретичного осмислення та практичного дослідження означеної проблеми.

4. ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Мета статті – теоретично обґрунтувати сутність та зміст інтеграції природничої та здоров'язбережувальної освітніх галузей, а також визначити педагогічні умови та розкрити дидактичний потенціал використання природного середовища як засобу її реалізації в освітньому процесі початкової школи.

5. ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ З ПОВНИМ ОБґРУНТУВАННЯМ ОТРИМАНИХ НАУКОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ

Сучасні тенденції розвитку початкової освіти в умовах Нової української школи зумовлюють необхідність переосмислення підходів до організації освітнього процесу, зокрема в аспекті інтеграції змісту навчання та забезпечення здоров'язбережувальної спрямованості освітньої діяльності. За визначенням С. Гончаренка, інтеграція в освіті є процесом взаємопроникнення та поєднання змісту різних навчальних предметів з метою створення цілісної картини світу в учнів [5, с. 12]. У цьому контексті особливої ваги набуває проблема інтеграції природничої та здоров'язбережувальної освітніх галузей, що дає змогу забезпечити цілісний розвиток особистості молодшого школяра.

Згідно з положеннями, обґрунтованими О. Савченко та В. Кременем, сучасна початкова освіта має забезпечувати цілісність розвитку особистості через поєднання пізнавального, діяльнісного і ціннісного компонентів [11; 9]. Такий підхід реалізується, зокрема, в інтегрованому курсі «Я досліджую світ», методичні засади якого розкрито у працях О. Біди, Т. Гільберг та С. Тарнавської [4]. Дослідники підкреслюють значення безпосереднього пізнання довкілля, дослідницької діяльності та активної взаємодії учнів із природним середовищем.

Інтеграція зазначених освітніх галузей розглядається як цілеспрямований процес поєднання змісту, форм і методів навчання, спрямований на формування в учнів цілісного уявлення про взаємозв'язок людини і природи, а також усвідомлення значення здорового способу життя. Такий підхід відповідає компетентнісній парадигмі освіти, у межах якої знання розглядаються не як самоціль, а як засіб формування практичних умінь, цінностей і моделей поведінки. Як зазначає Н. Бібік, компетентнісний підхід орієнтує освітній процес на формування цілісного досвіду діяльності учня, що передбачає інтеграцію знань, умінь і ціннісних установок [3, с. 46]. У цьому контексті інтеграція природничої та здоров'язбережувальної освітніх галузей постає як необхідна умова гармонійного розвитку молодших школярів.

Важливим аспектом є здоров'язбережувальна складова освітнього процесу. За визначенням О. Білоножко,

здоров'язбережувальна компетентність є інтегративною характеристикою особистості, що охоплює знання, уміння та ціннісне ставлення до збереження власного здоров'я [2]. С. Дудко та Н. Семеній акцентують увагу на тому, що здоров'язбереження має реалізовуватися як наскрізний принцип освітньої діяльності, а не як ізольований компонент змісту навчання [6; 12]. У цьому контексті важливим є поєднання освітніх і оздоровчих завдань у межах навчального процесу.

Особливу роль у реалізації інтеграційних процесів відіграє природне середовище, яке виступає не лише об'єктом вивчення, а й активним освітнім ресурсом. Використання природного середовища у процесі навчання створює умови для органічного поєднання пізнавальної, рухової та емоційної діяльності учнів, що, у свою чергу, сприяє підвищенню ефективності засвоєння навчального матеріалу та позитивно впливає на фізичний і психоемоційний стан дітей.

Наукові дослідження засвідчують, що взаємодія з природою сприяє зниженню рівня тривожності, покращенню концентрації уваги та розвитку пізнавальної активності молодших школярів. У процесі безпосереднього спостереження за природними явищами, виконання дослідницьких завдань, організації навчальної діяльності на свіжому повітрі формується досвід, який поєднує знання з практикою, а також стимулює усвідомлене ставлення до власного здоров'я. Так, Н. Коваль і О. Мельник розглядають природне середовище як ефективний ресурс організації навчальної діяльності, що сприяє активізації пізнавального інтересу, розвитку спостережливості та підвищенню рівня рухової активності учнів [8; 11].

З огляду на це використання природного середовища можна розглядати як ефективний засіб інтеграції природничої та здоров'язбережувальної освітніх галузей, оскільки воно забезпечує одночасну реалізацію пізнавальних і оздоровчих завдань. Зокрема, вивчення природничого змісту у поєднанні з руховою активністю, спостереженнями та практичною діяльністю сприяє формуванню здоров'язбережувальної компетентності, що охоплює знання про

здоров'я, навички здорового способу життя та відповідні ціннісні орієнтації.

У контексті компетентнісного підходу природнича та здоров'язбережувальна освітні галузі мають низку спільних змістових і функціональних характеристик, що створює підґрунтя для їх ефективної інтеграції в освітньому процесі початкової школи. Такі точки дотику виявляються на рівні змісту навчання, видів діяльності учнів, ціннісних орієнтацій та очікуваних результатів освіти.

Передусім обидві галузі орієнтовані на формування в учнів цілісного уявлення про взаємозв'язок людини і довкілля. Природнича компетентність передбачає розуміння природних явищ і процесів, тоді як здоров'язбережувальна – усвідомлення впливу природних чинників на стан здоров'я людини. Така взаємодія змістових ліній забезпечує формування у молодших школярів основ екологічного мислення та відповідального ставлення до власного здоров'я.

Важливою спільною характеристикою є діяльнісний характер обох компетентностей. Як зазначають О. Пометун та О. Савченко, сучасне навчання має ґрунтуватися на активній діяльності учнів, зокрема дослідницькій, практичній та комунікативній [10, с. 15; 11, с. 34]. У цьому контексті природниче навчання через спостереження, експерименти, дослідження природних об'єктів органічно поєднується з формуванням навичок здорового способу життя, зокрема рухової активності, дотримання гігієнічних норм, перебування на свіжому повітрі.

Ще однією спільною площиною є ціннісно-орієнтаційний компонент. Обидві компетентності спрямовані на формування відповідального ставлення до життя, здоров'я та довкілля. У працях Н. Семеній підкреслюється, що здоров'язбережувальна компетентність передбачає не лише знання про здоров'я, а й сформовані цінності та мотивацію до здорового способу життя [12]. Водночас природнича освіта сприяє розвитку екологічної культури, що включає усвідомлення людини як частини природи.

Крім того, спільною характеристикою є орієнтація на практичну спрямованість навчання. Інтеграція змісту дозволяє пов'язати навчальний матеріал із життєвим

досвідом дитини, що підвищує його особистісну значущість і сприяє більш ефективному засвоєнню знань [3; 7; 11].

Зокрема, вивчення природних явищ у поєднанні з питаннями здоров'я (вплив повітря, води, сонця, рухової активності) формує у молодших школярів здатність застосовувати знання у повсякденному житті.

Отже, наявність спільних змістових, діяльнісних і ціннісних характеристик природничої та здоров'язбережувальної компетентностей створює об'єктивні передумови для їх інтеграції. Така інтеграція забезпечує формування в учнів цілісного досвіду взаємодії з довкіллям і сприяє становленню основ здорового способу життя.

Ефективна інтеграція природничої та здоров'язбережувальної освітніх галузей у початковій школі передбачає використання таких форм і методів організації освітнього процесу, які забезпечують поєднання пізнавальної, рухової та емоційної діяльності учнів. Особливу роль у цьому відіграє використання природного середовища як безпосереднього освітнього простору.

До найбільш результативних форм організації освітньої діяльності належать уроки на природі, спостереження, дослідницька діяльність і міні-проекти. Проведення уроків поза межами класної кімнати створює умови для безпосереднього контакту учнів із природними об'єктами, що сприяє глибшому розумінню навчального матеріалу та активізації рухової діяльності. Спостереження за природними явищами забезпечують розвиток спостережливості, уваги й уміння аналізувати, водночас перебування на свіжому повітрі позитивно впливає на фізичний стан дітей. Дослідницька діяльність (inquiry) і виконання міні-проектів сприяють формуванню пізнавального інтересу, самостійності та відповідальності, а також створюють можливості для інтеграції знань із різних освітніх галузей [1, с. 112; 4, с. 58].

Серед методів особливе значення мають дослідницький підхід (inquiry-based learning), інтерактивні технології та використання рухливих вправ із природничим змістом. Дослідницький підхід забезпечує активне залучення учнів до пізнання довкілля через постановку запитань, висунення гіпотез і проведення простих дослідів. Інтерактивні

технології сприяють розвитку комунікативних умінь, уміння працювати в групі та приймати спільні рішення. Поєднання навчального змісту з руховою активністю дозволяє не лише підвищити інтерес до навчання, а й реалізувати здоров'язбережувальну функцію освітнього процесу.

Показовим прикладом інтеграції є організація навчальної діяльності під час вивчення теми «Рослини». У процесі уроку учні можуть здійснювати спостереження за рослинами на шкільному подвір'ї, визначати їхні особливості, умови росту, значення для людини. Одночасно організовується рухова активність (пересування, виконання завдань у просторі, ігрові вправи), що сприяє зниженню втоми та підвищенню працездатності. Обговорення ролі рослин у житті людини (очищення повітря, користь для здоров'я, значення прогулянок на природі) забезпечує формування усвідомленого ставлення до здорового способу життя.

Поєднання відповідних форм і методів навчання з використанням природного середовища забезпечує реалізацію інтеграції природничої та здоров'язбережувальної освітніх галузей, сприяє формуванню цілісного досвіду учнів і підвищує ефективність освітнього процесу в початковій школі.

Ефективність інтеграції природничої та здоров'язбережувальної освітніх галузей у початковій школі значною мірою залежить від дотримання певних педагогічних умов, які забезпечують цілісність освітнього процесу, його діяльну спрямованість і здоров'язбережувальний характер. Узагальнення наукових підходів та аналіз практики дають змогу виокремити сукупність таких умов.

Першою важливою педагогічною умовою є *готовність учителя до реалізації інтегрованого підходу в освітньому процесі*. Йдеться не лише про володіння методикою викладання окремих освітніх галузей, а й про сформованість здатності до їх змістової інтеграції, добору адекватних форм і методів навчання, а також організації різноманітних видів діяльності учнів у різних освітніх середовищах. Така готовність передбачає наявність у педагога інтегративного мислення, здатності бачити міжпредметні

зв'язки, проектувати освітній процес на засадах цілісності та забезпечувати поєднання пізнавальної, практичної й оздоровчої діяльності учнів.

У цьому контексті вчитель виступає не стільки транслятором знань, скільки фасилітатором освітнього процесу, який спрямовує пізнавальну активність учнів, стимулює їхню самостійну діяльність та створює умови для цілісного розвитку особистості. Така позиція відповідає положенням компетентнісного підходу, відповідно до якого, за Н. Бібік, освітній процес має бути зорієнтований на формування здатності учнів застосовувати знання в життєвих ситуаціях, що передбачає активну роль учителя як організатора діяльності [3, с. 47].

Як підкреслює О. Савченко, сучасний учитель початкової школи має володіти здатністю до інтеграції змісту навчання, що забезпечує цілісність сприйняття світу дитиною та сприяє зменшенню перевантаження учнів. У свою чергу, В. Кремень наголошує на необхідності переходу від знаннєвої парадигми до діяльнісно-компетентної, у межах якої педагог організовує освітній процес як простір розвитку особистості, а не лише передачі інформації [9, с. 10].

Важливим аспектом готовності вчителя є також володіння інтерактивними та дослідницькими методами навчання. За О. Пометун, ефективність освітнього процесу значною мірою залежить від залучення учнів до активної взаємодії, обговорення, дослідження та рефлексії, що особливо актуально в умовах інтегрованого навчання [10, с. 15]. У контексті природничої освіти О. Біда, Т. Гільберг і С. Тарнавська підкреслюють значення організації дослідницької діяльності учнів і безпосереднього контакту з природним середовищем, що потребує від учителя відповідних методичних умінь і готовності працювати поза межами традиційного класного простору [4, с. 62].

Крім того, як зазначають С. Дудко та Н. Семеній, реалізація здоров'язбережувальної складової освітнього процесу вимагає від учителя не лише знань про здоров'я, а й уміння інтегрувати ці знання у зміст навчання, поєднувати їх із руховою

активністю та створювати безпечно і психологічно комфортне освітнє середовище [6, с. 13; 12].

Таким чином, готовність учителя до інтегрованої діяльності передбачає синтез методичної, організаційної, здоров'язбережувальної та рефлексивної компетентностей. Саме рівень професійної підготовки педагога, його здатність до інноваційної діяльності та усвідомлення значущості інтеграції визначають результативність освітнього процесу й формування в молодших школярів цілісного досвіду взаємодії з довкіллям і власним здоров'ям.

Другою важливою педагогічною умовою є *цілеспрямоване використання природного середовища як освітнього ресурсу*. Природне середовище має розглядатися не лише як об'єкт вивчення, а як активний чинник організації навчальної діяльності, що забезпечує поєднання пізнавального, рухового та емоційного досвіду учнів. Такий підхід передбачає перенесення акценту з вербального засвоєння знань на безпосередню взаємодію з природними об'єктами і явищами, що відповідає діяльнісній та компетентнісній парадигмі сучасної освіти.

У наукових дослідженнях підкреслюється значущість природного середовища як ефективного освітнього простору. Зокрема, О. Біда, Т. Гільберг і С. Гарнавська зазначають, що безпосереднє пізнання довкілля через спостереження, дослідження та практичну діяльність забезпечує глибше засвоєння навчального матеріалу та формування цілісного уявлення про світ [4, с. 60–62]. Н. Коваль розглядає природне середовище як ресурс, що сприяє активізації пізнавальної діяльності учнів, розвитку їхньої спостережливості, мислення та самостійності [8, с. 24].

Важливим є також оздоровчий потенціал взаємодії з природою. Як зазначають С. Дудко та Н. Семеній, перебування дітей на свіжому повітрі, поєднане з навчальною діяльністю, позитивно впливає на фізичний стан, знижує рівень втомлюваності та сприяє емоційному благополуччю [6, с. 13; 12]. Т. Солодовник підкреслює, що взаємодія з природним середовищем формує в учнів екологічну культуру, відповідальне ставлення до довкілля та усвідомлення

взаємозалежності здоров'я людини і стану навколишнього середовища [13, с. 26].

Систематичне залучення дітей до діяльності в природному середовищі – через організацію спостережень, дослідницьких завдань, навчальних прогулянок, міні-проектів – сприяє формуванню в них цілісного уявлення про взаємозв'язок людини і природи, розвитку сенсорного досвіду, пізнавального інтересу та усвідомлення значення здорового способу життя. У таких умовах навчання набуває практичної спрямованості, а знання інтегруються з особистим досвідом дитини.

Важливою педагогічною умовою є також *безпечна організація освітньої діяльності*. Проведення занять у природному середовищі потребує врахування вікових та індивідуальних особливостей учнів, дотримання санітарно-гігієнічних норм, а також забезпечення фізичної та психологічної безпеки дітей. У цьому контексті йдеться не лише про запобігання можливим ризикам, а й про створення комфортного освітнього середовища, що сприяє активній та продуктивній діяльності учнів.

Як зазначає О. Савченко, ефективність освітнього процесу в початковій школі значною мірою залежить від урахування вікових особливостей дітей, зокрема їхньої потреби в русі, емоційній підтримці та безпечному середовищі. Водночас В. Кремень підкреслює, що сучасна освіта має бути людиноцентричною, тобто орієнтованою на створення умов для фізичного, психічного і соціального благополуччя дитини [9, с. 11].

У дослідженнях С. Дудко та Н. Семеній акцентується увага на тому, що здоров'язбережувальний освітній простір передбачає дотримання принципів безпеки, раціональної організації діяльності та попередження перевантаження учнів [6, с. 14; 12]. Це особливо актуально під час організації навчання в природному середовищі, де важливо враховувати погодні умови, тривалість перебування на відкритому повітрі, рівень фізичного навантаження, а також особливості організації рухової активності.

Окрім фізичної безпеки, важливим є забезпечення психологічного комфорту учнів. За С. Гончаренком, освітнє середовище має бути сприятливим для розвитку особистості,

передбачати підтримку, доброзичливу атмосферу та врахування індивідуальних потреб дітей [5, с. 14].

У цьому контексті навчання на природі створює додаткові можливості для зниження емоційного напруження, однак потребує педагогічно виваженого підходу до організації діяльності.

Наступною важливою педагогічною умовою є *поєднання навчальної діяльності з руховою активністю учнів*. Інтеграція змісту навчання з різними видами руху (ігровими вправами, пересуванням, практичними діями) сприяє підвищенню працездатності, зниженню втомлюваності та створенню позитивного емоційного фону навчання. Такий підхід відповідає природним потребам молодших школярів і водночас забезпечує реалізацію здоров'язбережувальної функції освіти.

У сучасних педагогічних дослідженнях підкреслюється, що рухова активність є важливим чинником не лише фізичного, а й когнітивного розвитку дитини. Зокрема, С. Дудко зазначає, що впровадження здоров'язбережувальних технологій передбачає систематичне включення рухової діяльності в освітній процес як засобу підтримки працездатності учнів і профілактики перевтоми [6, с. 14]. О. Білоножко акцентує увагу на тому, що формування здоров'язбережувальної компетентності можливе за умови поєднання знань про здоров'я з практичним досвідом здорової поведінки, зокрема через використання активних форм і методів навчання [2].

Методичні аспекти поєднання навчання і руху знаходять відображення у працях О. Пометун, яка наголошує на ефективності інтерактивних методів навчання, що передбачають активну участь учнів у різних видах діяльності, включаючи рухову [10, с. 18]. У контексті природничої освіти О. Біда, Т. Гільберг і С. Тарнавська підкреслюють, що навчання через діяльність, зокрема в природному середовищі, створює умови для органічного поєднання пізнавальної та рухової активності, що підвищує рівень засвоєння знань і сприяє розвитку інтересу до навчання [1, с. 115; 4, с. 63].

Водночас сучасні дослідження у сфері педагогіки та психології підтверджують

взаємозв'язок між руховою активністю та розвитком мислення, уваги й пам'яті молодших школярів. Рух у процесі навчання сприяє кращому сприйняттю інформації, активізації розумової діяльності та формуванню стійкої мотивації до навчання. У цьому контексті поєднання навчальних завдань із руховими діями (руханки, фізхвилинки, переміщення в просторі, виконання практичних завдань, ігрові вправи) виступає ефективним засобом інтеграції освітніх і здоров'язбережувальних цілей.

Ще однією важливою педагогічною умовою є *варіативність освітнього простору*. Організація навчання не лише в межах класної кімнати, а й на шкільному подвір'ї, у природному середовищі, у формі екскурсій чи дослідницьких занять сприяє розширенню освітніх можливостей і забезпечує більш ефективну інтеграцію змісту різних освітніх галузей. Такий підхід відповідає сучасним вимогам до організації освітнього процесу, орієнтованого на діяльнісне та компетентнісне навчання.

У наукових дослідженнях підкреслюється, що освітній простір має бути відкритим, гнучким і таким, що стимулює активну пізнавальну діяльність учнів. Зокрема, О. Савченко зазначає, що варіативність форм і умов навчання сприяє підвищенню ефективності освітнього процесу, оскільки враховує індивідуальні особливості дітей і забезпечує їхню активну участь у навчанні [11, с. 52].

Особливого значення у контексті безпечної організації освітньої діяльності набувають такі форми роботи, як природничі екскурсії, цільові прогулянки та уроки серед природи. Їх проведення потребує попереднього педагогічного проектування, що передбачає визначення дидактичної мети, добір об'єктів для спостереження, продумування маршруту, а також обов'язковий інструктаж учнів щодо дотримання правил безпечної поведінки. У цьому контексті важливо забезпечити поєднання пізнавальних завдань із руховою активністю, раціонально дозувати навантаження та враховувати вікові можливості молодших школярів.

Як підкреслює Т. Байбара, природничі екскурсії є важливою формою організації навчання, що забезпечує безпосередне

пізнання довкілля, сприяє розвитку спостережливості, мислення та формуванню елементарних дослідницьких умінь [1, с. 118]. У працях Т.Гільберг акцентується увага на доцільності використання уроків серед природи як засобу інтеграції знань і практичного досвіду, що підвищує ефективність засвоєння навчального матеріалу та сприяє формуванню цілісної картини світу в учнів [4, с. 65].

У свою чергу, К. Шевчук наголошує на важливості організації освітнього процесу в природному середовищі як чинника активізації пізнавальної діяльності молодших школярів та розвитку їхньої самостійності [14]. Значну увагу цій проблемі приділяв і В. Сухомлинський, який розглядав природу як потужне джерело розвитку мислення, емоційної сфери та здоров'я дитини, підкреслюючи, що «уроки серед природи» сприяють гармонійному розвитку особистості.

У контексті природничої освіти О. Біда, С. Тарнавська підкреслюють значення організації навчання в різних середовищах як умови формування цілісного уявлення про довкілля [4, с. 70]. Використання шкільного подвір'я, парків, природних об'єктів як освітнього простору сприяє активізації пізнавального інтересу учнів, розвитку їхньої дослідницької діяльності та формуванню практичних умінь. Н. Коваль розглядає варіативність освітнього простору як важливий чинник підвищення ефективності навчання, що дозволяє поєднати теоретичні знання з безпосереднім досвідом взаємодії з природою [8, с. 25].

Водночас, як зазначають С. Дудко та Н. Семеній, розширення освітнього простору створює додаткові можливості для реалізації здоров'язбережувальної функції освіти, оскільки забезпечує включення рухової активності, перебування на свіжому повітрі та зниження психоемоційного напруження учнів [6, с. 15; 12]. Такий підхід сприяє формуванню позитивної мотивації до навчання та зміцненню здоров'я дітей.

6. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ЇХ ОБГОВОРЕННЯ

Проведене дослідження дало підстави стверджувати, що інтеграція природничої та здоров'язбережувальної освітніх галузей є

важливим напрямом модернізації освітнього процесу в початковій школі в умовах Нової української школи. Теоретичний аналіз наукових джерел засвідчив, що така інтеграція відповідає компетентнісному, діяльнісному та інтегрованому підходам сучасної освіти і спрямована на забезпечення цілісного розвитку особистості молодшого школяра.

Установлено, що природниче та здоров'язбережувальне навчання мають спільні змістові, діяльнісні та ціннісні точки дотику. Обидві освітні галузі орієнтовані на формування в учнів цілісного уявлення про взаємозв'язок людини і довкілля, усвідомлення значення природних чинників для здоров'я, розвиток відповідального ставлення до власного життя, здоров'я та навколишнього середовища. Це створює об'єктивні передумови для їх ефективної інтеграції в освітньому процесі початкової школи.

Обґрунтовано, що природне середовище доцільно розглядати як ефективний засіб реалізації інтеграції природничої та здоров'язбережувальної освітніх галузей, оскільки воно забезпечує органічне поєднання пізнавальної, рухової та емоційної діяльності учнів. Використання уроків на природі, спостережень, дослідницької діяльності, міні-проектів, природничих екскурсій, цільових прогулянок та уроків серед природи сприяє не лише глибшому засвоєнню навчального матеріалу, а й формуванню основ здорового способу життя, екологічної культури та здоров'язбережувальної компетентності молодших школярів.

У результаті дослідження визначено сукупність педагогічних умов, що забезпечують ефективність інтеграції природничої та здоров'язбережувальної освітніх галузей у початковій школі. До них віднесено: готовність учителя до реалізації інтегрованого підходу; цілеспрямоване використання природного середовища як освітнього ресурсу; безпечну організацію освітньої діяльності; поєднання навчальної діяльності з руховою активністю учнів; варіативність освітнього простору. Саме комплексна реалізація окреслених умов забезпечує цілісність освітнього процесу,

його практичну спрямованість та здоров'язбережувальний характер.

Перспективи подальших наукових розвідок убачаємо в розробленні та апробації методики інтегрованого навчання молодших школярів із використанням природного середовища; створенні системи практичних завдань, вправ і міні-проектів для інтеграції природничої та здоров'язбережувальної

освітніх галузей; вивченні впливу уроків серед природи, природничих екскурсій і цільових прогулянок на формування здоров'язбережувальної компетентності учнів; а також у підготовці вчителя початкової школи до організації інтегрованого, безпечного й здоров'язбережувального освітнього процесу.

Література

1. Байбара Т. М. Методика навчання природознавства в початкових класах : навч. посіб. 2-ге вид. Київ : Веселка, 1998. 334 с.
2. Білоножко О. Здоров'язбережувальна компетентність як складова професійної культури педагога: особливості формування в умовах воєнного стану. Вісник післядипломної освіти. Серія «Педагогічні науки». 2024. Вип. 29 (58). URL: https://umo.edu.ua/images/content/nashi_vydanya/visnyk_PO/29_58_2024/%D0%9F%D0%B5%D0%B4%D0%B0%D0%B3%D0%BE%D0%B3%D1%96%D0%BA%D0%B0/Bulletin_29_58_Pedagogika_O_Bilonozhko.pdf
3. Бібік Н. М. Компетентність і компетенції у результатах початкової освіти. Дидактико-методичне забезпечення контролю та оцінювання навчальних досягнень молодших школярів на засадах компетентнісного підходу : монографія / за ред. О. Я. Савченко. Київ : Педагогічна думка, 2012. С. 46-53.
4. Гільберг Т. Г., Тарнавська С. С., Павич Н. М. Нова українська школа: методика навчання інтегрованого курсу «Я досліджую світ» у 1–2 класах закладів загальної середньої освіти на засадах компетентнісного підходу : навч.-метод. посіб. Київ : Генеза, 2019. 256 с.
5. Гончаренко С. У. Інтеграція змісту освіти як педагогічна проблема. Педагогіка і психологія. 2001. № 3. С. 12-18.
6. Дудко С. Г. Формування здоров'язбережувального освітнього середовища в початковій школі. Початкова школа. 2014. № 10. С. 12-15.
7. Іванчук М. Г. Основи технології інтегрованого навчання в початковій школі : навч.-метод. посіб. Чернівці : Рута, 2010. 97 с.
8. Коваль Н. О. Використання природного середовища як засобу навчання і виховання молодших школярів. Початкова освіта. 2018. № 5. С. 23-27.
9. Кремень В. Г. Філософія освіти XXI століття. Вища школа. 2002. № 6. С. 9-17.
10. Пометун О. І., Пироженко Л. В. Сучасний урок: інтерактивні технології навчання : наук.-метод. посіб. Київ : А.С.К., 2005. 192 с.
11. Савченко О. Я., Бібік Н. М., Мартиненко В. О. та ін. Організаційні форми навчання у початковій школі : посіб. Київ : Педагогічна думка, 2017. 304 с.
12. Семеній Н. О., Смоленко Т. В. Формування здоров'язбережувальної компетентності в учнів 3 класу засобами українських народних традицій. Імідж сучасного педагога. 2025. № 6 (225). URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/54567/1/N_Semenii_T_Smolenko_ISP_6%28225%29_FPO.pdf
13. Солодовник Т. О. Формування здоров'язбережувальної компетентності молодших школярів у процесі навчання. Початкова школа. 2016. № 9. С. 25-28.
14. Шевчук К. Д. Методика навчання природничої освітньої галузі : метод. рекомендації. Чернівці, 2021. URL: <https://archer.chnu.edu.ua/xmlui/handle/123456789/1911>

References

1. Baibara, T. M. (1998). *Metodyka navchannia pryrodoznavstva v pochatkovykh klasakh* [Methods of teaching natural science in primary school] (2nd ed.). Kyiv: Veselka. 334 p.
2. Bilonozhko, O. (2024). Health-preserving competence as a component of teacher's professional culture: features of formation under martial law conditions. *Visnyk pisladyplomnoi osvity. Seriya "Pedagogichni nauky"*, 29 (58). Retrieved from https://umo.edu.ua/images/content/nashi_vydanya/visnyk_PO/29_58_2024/%D0%9F%D0%B5%D0%B4%D0%B0%D0%B3%D0%BE%D0%B3%D1%96%D0%BA%D0%B0/Bulletin_29_58_Pedagogika_O_Bilonozhko.pdf
3. Bibik, N. M. (2012). Competence and competencies in the results of primary education. In O. Ya. Savchenko (Ed.), *Dydaktyko-metodychne zabezpechennia kontroliu ta otsiniuvannia navchalnykh dosiahnen molodshykh shkolariv na zasadakh kompetentnisnoho pidkhodu* [Didactic and methodological support for assessment of primary school students' achievements based on the competence approach] (pp. 46–53). Kyiv: Pedagogichna dumka.
4. Hilberh, T. H., Tarnavska, S. S., & Pavych, N. M. (2019). *Nova ukrainska shkola: metodyka navchannia intehrovanoho kursu "Ya doslidzhuu svit" u 1–2 klasakh zakladiv zahalnoi serednoi osvity na zasadakh kompetentnisnoho pidkhodu* [New Ukrainian School: methods of teaching the integrated course "I explore the world" in grades 1–2]. Kyiv: Heneza. 256 p.

5. Honcharenko, S. U. (2001). Integration of educational content as a pedagogical problem. *Pedahohika i psykholohiia*, 3, 12-18.
6. Dudko, S. H. (2014). Formation of a health-preserving educational environment in primary school. *Pochatkova shkola*, 10, 12–15.
7. Ivanchuk, M. H. (2010). *Osnovy tekhnologii intehrovanoho navchannia v pochatkovii shkoli* [Fundamentals of integrated learning technology in primary school]. Chernivtsi: Ruta. 97 p.
8. Koval, N. O. (2018). Use of the natural environment as a means of teaching and educating primary school students. *Pochatkova osvita*, 5, 23-27.
9. Kremen, V. H. (2002). Philosophy of education of the XXI century. *Vyshcha shkola*, 6, 9-17.
10. Pometun, O. I., & Pyrozhenko, L. V. (2005). *Suchasnyi urok: interaktyvni tekhnologii navchannia* [Modern lesson: interactive learning technologies]. Kyiv: A.S.K. 192 p.
11. Savchenko, O. Ya., Bibik, N. M., Martynenko, V. O., et al. (2017). *Orhanizatsiini formy navchannia u pochatkovii shkoli* [Organizational forms of learning in primary school]. Kyiv: Pedahohichna dumka. 304 p.
12. Semenii, N. O., & Smolenko, T. V. (2025). Formation of health-preserving competence in 3rd grade students by means of Ukrainian folk traditions. *Imidzh suchasnoho nedahoha*, 6 (225). Retrieved from https://elibrary.kubg.edu.ua/54567/1/N_Semenii_T_Smolenko_ISP_6%28225%29_FPO.pdf
13. Solodovnyk, T. O. (2016). Formation of health-preserving competence of primary school students in the learning process. *Pochatkova shkola*, 9, 25-28.
14. Shevchuk, K. D. (2021). *Metodyka navchannia pryrodnychoi osvitnoi haluzi* [Methods of teaching the natural science educational field]. Chernivtsi. Retrieved from <https://archer.chnu.edu.ua/xmlui/handle/123456789/1911>

Abstract

SHEVCHUK Krystyna, BUHAR Hanna
Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University

INTEGRATION OF NATURAL SCIENCE AND HEALTH-PRESERVING EDUCATIONAL FIELDS THROUGH THE USE OF THE NATURAL ENVIRONMENT IN PRIMARY SCHOOL

The article provides a theoretical substantiation of the essence and content of integration of natural science and health-preserving educational fields in primary school. The relevance of the study is обусловлена the need to strengthen the health-preserving orientation of the educational process in the context of the New Ukrainian School, increasing psycho-emotional нагрузку on primary school children, decreasing their motor activity, and limiting direct interaction with the natural environment. Based on the analysis of scientific sources, it is established that natural science and health-preserving educational fields have common content, activity-based and value-oriented characteristics, which create the basis for their effective integration.

The study emphasizes that the natural environment should be considered not only as an object of study, but also as an important educational resource that ensures the integration of cognitive, motor and emotional activities of students. The didactic potential of such forms and methods as outdoor lessons, observations, inquiry-based learning, mini-projects, nature excursions, targeted walks, interactive technologies and movement-based tasks with natural science content is revealed.

The pedagogical conditions for effective integration are substantiated, including teacher readiness to implement an integrated approach, purposeful use of the natural environment, safe organization of educational activities, combination of learning with motor activity, and variability of the educational space. It is proved that the integration of these educational fields contributes to the holistic development of primary school students, the formation of environmental awareness, health-preserving competence and a conscious attitude towards personal health.

Keywords: integration, natural science educational field, health-preserving educational field, primary school students, natural environment, natural science and health-preserving competence, New Ukrainian School.
